



MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1.

CIP - Каталогизacija y publikaciji
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње
COBISS.CG-ID 32743952

ISSN 2536-5592

Publisher: Center for Geopolitical Studies



Center for Geopolitical Studies

Časopis *Montenegrin Journal for Social Sciences* upisan je u evidenciju
medija, Ministarstva kulture Crne Gore pod rednim brojem **782**.

MJSS

MONTENEGRIN JOURNAL FOR SOCIAL SCIENCES

Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

Publishing this issue of MJSS was supported by the
Ministry of Science of Montenegro

Editor in Chief: Adnan Prekić

Editors: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

International editorial board: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srdja Pavlovic, University of Alberta, CANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences is indexed in: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Proofreading and lecture in English: Danijela Milićević

Proofreading and lecture in Montenegrin: Miodarka Tepavčević

Address: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Montenegro;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Prepress and print: Pro file – Podgorica

Circulation: 100 copies



Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, June 2023.

CONTENTS:

FROM DEMOCRATIC TO REAL SOCIALISM: THE YUGOSLAV-SOVIET
IDEOLOGICAL DISPUTE AND ITS RESULTS

Petar ZARKOVIC, Milivoj BESLIN..... p.9.

UNITED NATIONS CONVENTION ON THE RIGHTS OF PERSONS WITH
DISABILITIES IN TIMES OF CRISIS, WITH SPECIAL FOCUS ON THE SITUATION
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Sabira GADZO-SASIC..... p.35.

MONTENEGRO IN THE SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS AFTER 2006

Milan SCEKIC..... p.49.

DECONSTRUCTION OF THE INTERCULTURAL TRIANGLE (IDENTITY -
MULTICULTURALITY - INTERACTION)

Muedib SAHINOVIC..... p.67.

THE APPEARANCE OF AN IMPORTANT BOOK - Book review: Montenegrin
dynasties lexicon

Ivan TEPAVCEVIC..... p.85.

FAILED ATTEMPT– Book review: Martin Previšić, Goli otok

Milan SCEKIC..... p.89.

RE-EXAMINATION OF TRADITIONAL HISTORICAL NARRATIVES – Book review:
Hannes Grandits, The end of Ottoman rule in Bosnia

Adnan PREKIC..... p.97.

FROM CETNJE TO ISTANBUL - THE FATE OF A NATION AT THE TURN OF THE
CENTURIES - Book review: Jovan Muhadinović, Ottoman Embassy and Muslims
of Montenegro

Admir ADROVIC..... p.101.

FROM STAGNATION TO PROGRESS – Book review: Oded Galor, Humanity's
Journey: The Origins of Wealth and Inequality

Milan SCEKIC..... p.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIC..... p.113.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS..... p.119.

Glavni i odgovorni urednik: Adnan Prekić

Urednici: Živko Andrijašević, Dragutin Papović, Ivan Tepavčević

Međunarodni uređivački odbor: John K. Cox, North Dakota State University, Fargo, UNITED STATES; Tvrtko Jakovina, University of Zagreb, Zagreb, CROATIA; Lidia Greco, University of Bari, Bari, ITALY; Helena Binti Muhamad Varkkey, University of Malaya, Kuala Lumpur, MALAYSIA; Vít Hloušek, Masaryk University, Brno, CZECH REPUBLIC; Adrian Hatos, Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj, ROMANIA; Srđa Pavlović, University of Alberta, KANADA.

Montenegrin Journal for Social Sciences indeksira se u sljedećim naučnim bazama: CEOL - Central and Eastern European Online; ERIH PLUS; Google Scholar; Index Copernicus; CiteFactor; Scientific Indexing Services (SIS); ISRA - Journal impact factor; Electronic Journals Library; ROAD; General Impact Factor; OAJI - Open Academic Journals Index; Slavic Humanities Index.

Lektura i korektura na engleskom: Danijela Milićević

Lektura i korektura na crnogorskom: Miodarka Tepavčević

Adresa: Danila Bojovića bb 81 400 Nikšić, Crna Gora;

E-mail: mjss@ucg.ac.me

www.mjss.ac.me

Priprema i štampa: Pro file – Podgorica

Tiraž: 100 primjeraka



Volume 7. 2023. Issue 1. Podgorica, Jun 2023.

SADRŽAJ:

OD DEMOKRATSKOG DO REALNOG SOCIJALIZMA: JUGOSLOVENSKO-SOVJETSKI IDEOLOŠKI SPOR I NJEGOVI REZULTATI

Petar ŽARKOVIĆ, Milivoj BEŠLIN..... str.9.

UN KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM U VREMENU KRIZA SA POSEBNIM FOKUSOM NA SITUACIJU U BOSNI I HERCEGOVINI

Sabira GADŽO ŠAŠIĆ..... str.35.

CRNA GORA U UDŽBENICIMA POZNAVANJA DRUŠTVA NAKON 2006. GODINE

Milan ŠČEKIĆ..... str.49.

DEKONSTRUKCIJA INTERKULTURALNOG TRIANGLA - (IDENTITET – MULTIKULTURALNOST – INTERAKCIJA)

Muedib SAHINOVIĆ..... str.67.

POJAVA ZNAČAJNE KNJIGE - Prikaz knjige: Leksikon crnogorskih dinastija

Ivan TEPAVČEVIĆ..... str.85.

NEUSPIO POKUŠAJ - Prikaz knjige: Martin Previšić, Goli otok

Milan ŠČEKIĆ.....str.89.

PREISPITIVANJE TRADICIONALNIH ISTORIJSKIH NARATIVA - Prikaz knjige: Hannes Grandits, Kraj osmanske vladavine u Bosni

Adnan PREKIĆ..... str.97.

OD CETNJA DO STAMBOLA - SUDBINA JEDNOG NARODA NA PRELAZU VIJEKOVA - Prikaz knjige: Jovan Muhadinović, Osmansko poslanstvo i muslimani Crne Gore

Admir ADROVIĆ..... str.101.

OD STAGNACIJE DO PROGRESA - Prikaz knjige: Oded Galor, Putovanje čovečanstva: poreklo bogatstva i nejednakosti

Milan ŠČEKIĆ..... str.107.

IN MEMORIAM: NOVAK KILIBARDA (1934–2023)

Novica VUJOVIĆ..... str.113.

UPUTSTVA ZA AUTORE..... str.122.

Review

PREISPITIVANJE TRADICIONALNIH ISTORIJSKIH NARATIVA

Prikaz knjige: Hannes Grandits, *Kraj osmanske vladavine u Bosni – suprotstavljena djelovanja i imperijalna prisvajanja*, Udruženje za modernu historiju: Sarajevo, 2023, str. 475.

Adnan PREKIĆ

University of Montenegro, History Department, Faculty of Philosophy

e-mail: adnanp@ucg.ac.me,

<https://orcid.org/0000-0002-9527-4375>

U izdanju *Udruženja za modernu historiju* objavljena je naučna studija profesora Hannesa Granditsa sa Univerziteta Humboldt: *Kraj osmanske vladavine u Bosni – suprotstavljena djelovanja i imperijalna prisvajanja*. Sarajevsko izdanje predstavlja prevod monografije objavljene u izdavačkoj kući Routledge iz Londona, 2020. godine: *The End of Ottoman rule in Bosnia. Conflincting agencies and imperial appropriations*. Knjiga se sastoji od uvoda, zaključka i sedam poglavlja: *Građanstvo, seljaštvo i reformirano društvo u osmanskoj Bosni; Održavanje stabilnost u Bosanskom vilajetu u burnim političkim vremenima; Kriza na osmansko-crnogorskoj granici eskalira i izmiče kontroli 1874/75; Nastojanja na povratku izbjeglica i smirivanje situacije i njihovo opstruiranje početkom 1876; Rat kneževina i usvajanje osmanskog ustava; Bosanski vilajet tokom katastrofalnog Rusko-osmanskog rata 1877/78; Stvaranje novog imperijalnog poretka na Istoku/u Bosanskom vilajetu*.

Jedna od osnovnih karakteristika ove knjige je njen sveobuhvatan i širok istraživački pristup, koji osim pregleda postojeće literature i štampe, prezentuje niz diplomatskih izvora različite provenijencije, kao i širok korpus arhivske građe. Takvim pristupom autor na mnogo širem istraživačkom nivou kontekstualizuje temu posljednjih godina osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini i složene odnose između lokalnih i međunarodnih aktera vezanih za Veliku istočnu krizu. Autor je u knjizi prezentovao i niz originalnih fotografija, tabela i ilustracija, uz detaljan prikaz izvora i literature, kao i indeks imena i geografskih pojmova koji se pojavljuju u knjizi. Hannes Grandits je profesor istorije jugoistočne Evrope na Univerzitetu Humboldt u Berlinu.

Velika Istočna kriza i pitanje urušavanja osmanske vlasti u Jugoistočnoj Evropi nije nepoznata, niti rijetka tema lokalne historiografije. Na desetine naučnih radova, nekoliko ozbiljnih istraživačkih monografija, zbirki dokumenata i publicističkih radova je napisano o ovoj temi. Iz te perspektive, pojava još jedne knjige koja se bavi ovom temom definiše jednostavno pitanje: zašto ovu temu neko ponovo problematizuje i zašto to radi neko ko ne pripada lokalnom historiografskom kontekstu? U prethodnom periodu nijesu objavljeni novi izvori, koji bi radikalno osporili postojeća historiografska saznanja. Pritom u postojećim radovima ova tema je sagledana iz različitih perspektiva. Profesor Grandits već u uvodnom dijelu pokušava da odgovori kako je došao u priliku da se bavi temom Velike istočne krize. Autor objašnjava da je u prethodnom periodu težište njegovog istraživačkog rada bio na politici Tanzimata u Hercegovini, i da se tema Velike istočne krize i erozije osmanske vlasti u Bosni jednostavno nametnula, zbog istorijskih narativa o ovoj temi. Za Granditsa ključni nedostatak postojećih radova je u tome što su dominantni istorijski narativi o Velikoj istočnoj krizi i njenim reperkusijama usmjeren na planove i sukobe ustanika protiv Osmanske države, izostavljajući ulogu šireg – geopolitičkog konteksta ove krize. Autor tvrdi da su postojeći istorijski narativi cijelu temu posmatrali iz vizure nacionalnih pokreta u Crnoj Gori i Srbiji i njihove borbe za nezavisnost. Takav pristup za autora je bio nedostatan, jer je po njegovoj ocjeni zapostavljao drugu, mnogo važniju komponentu ove krize – međunarodni geopolitički faktor. U tom kontekstu, on odbacuje postojeći historiografski diskurs o povezanosti događaja iz jula 1875. godine (Nevesinjska puška) sa onim što su dogovori postignuti na Berlinskom kongresu, konkretno austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine. Za njega je to izjednačavanje neprihvatljivo i u istraživačkom pristupu on polazi od hipoteze da je takvu simplifikovanu analogiju nemoguće uspostaviti, ukazujući na neophodnost razdvajanja ova dva događaja. Tako on u analizi istorijskih okolnosti, koje su prethodile ustanku, ali i kasnije nakon početka ustanka, ukazuje na više momenata u kojima je bilo prilike da se ova kriza lokalizuje. Mnogi elementi ustanka u Hercegovini potvrđuju tu tezu, i o njima autor detaljno piše, postavljajući logično pitanje: kome nije odgovaralo smirivanje situacije? U tom dijelu istraživanja nudi niz saznanja koji afirmišu tezu da su sve strane u sukobu, izuzimajući Osmansko carstvo, u određenom periodu krize aktivno radili na tome da spriječe pacifikaciju ustanika. Autor se pita kako su ustanici u kontinuitetu održavali političko jedinstvo, bez obzira na to što je među njima bilo velikih ideoloških i političkih razlika? Zašto su ih u različitim periodima podržavali razni formalni i neformalni centri, koji su finansirali i politički podržavali nemire? Tu je, takođe, i sporno pitanje povratka izbjeglica, kao i velikog broja hrišćanskog stanovništva u Hercegovini koje je tražilo uspostavljanje stabilnosti. Analizirajući sve ove okolnosti, autor objašnjava da je postojeći istorijski narativ o direktnoj povezanosti ustanka iz 1875. godine i onoga što će se dešavati na Berlinskom kongresu neodrživa. Tokom tri godine nestabilnosti bilo je više prilika za potpunu stabilizaciju stanja u Hercegovini, ali da taj scenario očigledno nije odgovarao svima. Po toj logici, Grandits zaključuje da izvođenje analogija između ovih događaja, može predstavljati samo pokušaj legitimizacije austrougarske okupacije, koja je u domi-

nantnom dijelu historiografskih radova definisana kao politički neizbježan scenario, započet sukobima iz ljeta 1875. godine. Iz tog razloga, autor u širi istraživački problem uvodi novi momenat: nove geopolitičke podjele u Evropi. Ta nova geopolitička realnost Evrope poljuljana je slabljenjem Osmanskog carstva, koje prolazi kroz ozbiljne reforme i proces uvođenja ustavnosti. Sa druge strane, imamo snaženje Rusije koja pretenduje da samostalno riješi pitanje „bolesnika na Bosforu”, čime urušava koncept evropske stabilnosti, uspostavljen na Pariskom kongresu nakon završetka Krimskog rata. U ovom dijelu istraživanja, autor otvara mnogo širi politički i bezbjednosni aspekt, nego što je to nestabilnost u Hercegovini. Naime, Velika istočna kriza je samo nastavak ograničenih sukoba velikih sila, i urušavanja koncepta stabilnosti definisanog na Pariskom kongresu 1856. godine. Zbog toga i okončanje ove krize na Berlinskom kongresu (1878) ne treba posmatrati isključivo kroz prizmu smirivanja stanja u Osmanskom carstvu, već i kao jedinstven geopolitički odgovor velikih sila na niz drugih kriza koje su postojale u međuvremenu (Američki građanski rat 1861–1865; Poljski ustanak 1863; Austrijsko-Ugarska nagodba – 1867; Otvaranje Sueckog kanala – 1869; Ujedinjenje Italije – 1859–1870; Ujedinjenje Njemačke – 1871). Ovakvim pristupom, autor dodatno problematizuje početnu hipotezu o nemogućnosti povezivanja prvobitnih sukoba iz jula 1875. godine sa onim što su bilansi Velike istočne krize, definisani odlukama Berlinskog kongresa. Nudi argumente da su velike sile iskoristile krizu i nestabilnost u Hercegovini kao sredstvo za postizanje svojih strateških ciljeva. U njegovoj interpretaciji Berlinski kongres je jedna vrsta kompromisa velikih sila i izbjegavanje novog velikog sukoba. Na tom pitanju, ukazuje na jedan od ključnih elemenata njegovog istraživačkog pitanja: Velike sile su uspjele da nađu kompromisno rješenje i izbjegnu međusobni sukob, jer su uspjele međusobno da se dogovore oko podjele zapadnog dijela Osmanskog carstva i da kroz tu podjelu dogovore i druge interesne zone, čime je Evropa ušla u novi period stabilnosti. Ovim tvrdnjama, autor otvara jednu potpuno novu perspektivu sagledavanja Velike istočne krize i stavlja ozbiljnu hipoteku na postojeće istorijske narative o direktnoj vezi lokalnog ustanka iz jula 1875. godine sa kasnijim događajima okončanim na Berlinskom kongresu. Tim pristupom, po tvrdnjama Granditsa, uspostavljen je pravac za promjenu kompletnog regionalnog političkog konteksta, koji će imati svoje posljedice u 20. vijeku.